

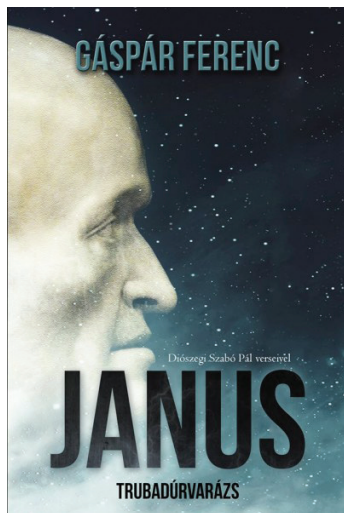
Molnár Dávid

Térhajlító költészet

Gáspár Ferencnek, aki immáron a Magyar Kultúra Lovagja, 2017-ben új regénye jelent meg *Janus* címmel. A kötet egyfelől jól illeszkedik a Gáspár Ferenc-i hagyományba, hiszen történelmi ihletettséggű műről van szó, amelyben fontos szerephez jut az idősíkok váltogatása, másfelől

azonban a célközönsége mintha némileg változott volna, s nemcsak a szívéhez nagyon közel álló ifjúságot, hanem a társadalom jóval szélesebb rétegét szeretné megszólítani munkájával.

Hogy mivel is állunk szemben, azt régóta tudhatjuk, hiszen az elmúlt időszakban a regény számos része napvilágot látott, jóllehet akkor még egy kevésbé eltalált cím, a *Trubadúrvarázs* alatt futott a szerzemény. Szerencsére ezt a végleges formába öntés előtt Gáspár Ferenc alcímmé fokozta le, s a borítóra már egy igazán „ütős” cím került: *Janus*. Azért is állíthatjuk, hogy ez a választás telitalálat, mert több szinten képes magába sűríteni a regény alaposan kidolgozott cselekményét, mondanivalóját. Egyfelől ugye nyilván Janus Pannonius keresztnévére utal ezzel a szerző, másfelől azonban igen hangsúlyosan idézi meg vele az ókori rómaiak kétarcú istenségét, ami finoman vetíti előre, hogy a személyiség megkettőződésének problematikája a mű egyik központi témája lesz. Erre játszik rá egyébként maga a könyvborító is, amelyen Janus Pannonius koponyájának az a másolata látható a római istenség bevett ábrázolása mintájára, amelyet a szakemberek a 2000-es években a legkorszerűbb arcreekonstrukciós eljárásokkal alkottak meg.

A kettősség a szerkezet szintjén is visszaköszön, hiszen két cselekményszálra, ha tetszik, „párhuzamos életrajzokra” épül a regény. Az egyik szál főszereplője Janus Pannonius, a másik pedig Ádám, aki a méltán híres költővel ellentétben kitalált figura. Ezzel kapcsolatban talán nem erőltetett dolog kiemelni, hogy jóllehet Janus megkonstruálásakor a szerző számos történeti és irodalmi adattal operált, ezzel azonban mégsem nyomta agyon sem a maga Janus Pannoniusát, sem pedig Ádám alakját. Sőt! Még azt is meg merném kockáztatni, hogy vannak a műnek olyan részei, ahol az Ádám-féle szál magával ragadóbbra sikerült. Persze, hogy az egyik történetet ne tudjuk a másik kárára olvasni (vagy csak nehezen), az rafináltan meg van oldva, ugyanis hol ennek, hol annak az életéből láthatunk néhány schnittet. S mivel ezeknek a filmbeillő jeleneteknek külön „eligazító” címük nincs, egyszerűen csak számozva vannak, merész ugrásokra kevés lehetőség van. Ne gondoljuk azonban, hogy a két történetnek vajmi kevés köze van egymáshoz, hiszen ugyanazok a motívumok köszönnek vissza mindkét cselekményszálban, s ami még fontosabb: átjárók nyílnak meg a két eseménysor között. Itt feltétlen meg kell említeni, hogy a *Janus* cím tulajdonképp erre is utal, hiszen a 'janus' köznév kaput, átjárást is jelent a latinban, s ezzel függ össze Janus isten funkciója is. Külön kiemelésre méltó, hogy a történetek közötti összeköttetést gyakran álmok, látomások biztosítják, és ezek különösen finom megoldásnak tűnnek, de azt is hangsúlyoznunk kell, hogy mindez egyáltalán nem nehezíti az események nyomon követhetőségét. Ennek kapcsán egyébként sem beszélhetünk túlzott bonyolultságról, hiszen két lázadástörténet adja a könyv gerincét, amelyet pajzán szerelmi szálak tarkítanak. Az egyik lázadás a történelemkönyvek lapjairól jól ismert Mátyás király elleni, amelynek Janus Pannonius az egyik fontos szereplője történetileg is, a másik pedig az Imre király elleni, akinek öccsével, a másodszülött Andrással kellett megvívnia egész országra kiható testvérháborúját. Arról az Andrásról vagy Endréről van itt szó, aki az Aranybullát is kiadta, s aki Imre árnyékából kitörve vált az Árpád-ház egyik legtöbbet em-

legetett uralkodójává. Az ő harcukba kapcsolja be a szerző Ádám figuráját, akit a költészet „időhídja” köt össze Janus Pannoniusz-szal. Látják egymás korát, s mindkettőjük másként kamatoztatja az így megszerzett tudást, miközben személyiségük táltos, vátesz stb. volta a cselekmény előrehaladásával egyre hangsúlyosabb. Nagy különbség kettejük között, hogy amíg Ádám igyekszik királyát segíteni Andrással szemben, addig Janus épp ellenkezőleg! Ő Mátyás bukását szeretné látni. Mégsem mondható, hogy a költőt Ádám ellenpontozza, hiszen mindkettejüknek, sőt a regény több szereplőjének megvan a maga manifesztálódó sötét oldala. Janusé különösen kidolgozott, ő a gúnyosan röhörésző púpos, a „fekete ember”, akit Szergej Alekszandrovics Jeszenyin költészetéből emel át a szerző. Emellett nehéz persze elmenni szó nélkül. Egyfelől ugyanis az intertext nagyon jól meg van választva, másfelől azonban kissé már túl sok a jóból, amikor az orosz költő felé is megnyílik az addig különben nagyon is kompaktnak tűnő esemény sor.

Az imént leírtakat csak nagyon kevéssel bonyolítanánk tovább. Vétek lenne azonban szó nélkül hagyni Galeotto Marzio alakját, aki mind a fikció szintjén, mind történetileg fontos szerepet játszott Janus Pannonius életében. Személyét több szempontból is érdemes említenünk. Egyfelől karakterének kidolgozottsága azt mutatja, hogy nagyon is jelentős mellékszereplőről van szó, akinek alakját a szerző nagy odafigyeléssel formálta meg. Másfelől fontos szövegegységek épülnek be tőle jelöletlenül a regénybe. Ezek *Mátyás király jeles, bölcs és elmés mondásairól és tetteiről* című, igencsak szórakoztató írásából származnak, s e könyvre többször utalnak a regényvilágban. Kisebb hangsúllyal, de megidéződik Galeottonak egy másik műve is, a *De homine libri duo*, ennek címe azonban egy sajnálatos nyomdahiba miatt rosszul szerepel (*De homine libri dou*!). Hogy Galeotto Marzio Gáspár Ferenc fantáziáját mennyire megragadta, azt a legjobban talán az érzékelteti, hogy a *Janus*nak készül egy testvérregénye is, amely majd az olaszt állítja középpontba.

Egy kissé távolabb lépve lehetetlen nem említeni mindazt, amit a regény elején olvasható köszönetnyilvánításból tudunk meg. Eszerint a kötet megírását a magyar irodalom középkori történetének feltűnő és sokat emlegetett féloldalassága inspirálta, ami nagyon egyszerűen fogalmazva azt jelenti, hogy az egyházi irodalom mellett alig találunk nyomokat arra, hogy valamilyen világi irodalom (lovagi költészet, lovagi epika stb.) született volna Magyarországon. Ha mindezt konkretizáljuk az említett köszönetnyilvánítás alapján, akkor azt kell mondanunk, hogy Gáspár Ferencet az foglalkoztatta igazán, hogy Janus Pannonius miért nem írt magyar nyelvű verseket (ezt a kérdést a regényben Galeotto fogja feltenni Janusnak). Ugyaninnen azt is megtudhatjuk, hogy ilyen irányú töprengéseit Diószegi Szabó Pál egy kérdése váltotta ki nála, aki gyönyörű versbetéteket szerzett a kötet számára. Ezeken a szövegeken, amelyek önállóan is megjelentek, nagyon jól érződik, hogy mennyire frissek tudnak lenni annak ellenére, hogy írójuk nyilvánvalóan hosszan tanulmányozta a 16. századi magyar versirodalmat mind tartalmi, mind formai szempontból (itt talán érdemes külön kiemelni a Balassi-strófa intenzív használatát).

Mielőtt az értékelésre rátérnénk, feltétlen említenünk kell, hogy jóllehet a regény alapvonalait nem kis mértékben határozzák meg a történeti-irodalmi tények és adatok, ezek mégsem nyomják el Gáspár Ferenc történetét, amely a legkevésbé sem szeretne történelemszagú vagy életrajzszerű lenni. Legalább ennyire fontos azonban az is, hogy bár lépten-nyomon emlegetik a műbe beszüremkedő szürrealitást, amit mi már inkább szinte a fantasztikum kategóriájába sorolnánk, nehéz elsiklani afelett, hogy mindez valahogy az egyébként elég hézagos magyar mitológiába (táltosok, vajákosok, boszorkányok stb.) van ágyazva, ami megkérdőjelezi, hogy biztosan ilyen határozottan szabad-e használni ezeket az irodalmi kategóriákat.

A regényről összességében sok minden elmondható. Hogy nem épp a lázadás apológiája, hogy a költészet úgy jelenik meg benne, mint ami áthatol időn és téren, vagy hogy negatívumot

is mondjunk: amelyben a mesés elemek aránytalanul megsza-
porodnak a történet végére. Most mégsem ezeket bontanánk
ki, hanem sokkal inkább az hangsúlyoznánk, hogy a kötet ké-
pes arra, hogy ifjúsági olvasót csináljon belőlünk. Habzsoljuk,
a könyv koncentrációigénye ellenére szemérmetlenül előrela-
pozunk benne, ha a másik történetyszál jobban érdekel minket,
és szinte már türelmetlenül várjuk a végkifejletet. Gyermekded
olvasóvá tevő, magával ragadó sztori ez.

Gáspár Ferenc: *Janus*. Historycum, 2017

Vaszilij Kandinszkij (1866–1944) festménye

